

تفکر و تدبیر

پندهای مسجدی

تدوین و نشر:

بنیاد مجازی آبادگران مساجد

www.aabadgaran.ir

در جای جای قرآن کریم، پس از نقلِ قصص و ابلاغِ ارزش‌ها و آموزه‌های الهی، بر عبارتهایی همچون «تفکر»، «تدبّر»، «تفقه» و «تعقل» تاکید و توصیه شده است. این بدان معناست که اسلام، دین خردمندی و خردورزی است. به همین دلیل است که رسول‌الله(ص)، یادگیری علم را بر همه‌ی مسلمانان واجب دانسته و فرموده: «طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ» (رواه ابن‌ماجه)؛ یعنی: «یادگیری علم بر همه‌ی مسلمانان واجب است». شاید به این علت است که انسان‌های بی‌خرد و نادان هرگز نمی‌توانند در دین‌داری، پیشرو باشند؛ چراکه اسلام گرچه برای همه‌ی مردم نازل شده است، اما این خردمندان و دانایان هستند که در آن تفکر و تأمل می‌کنند و از آن تاثیر می‌پذیرند: «وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنُصْرِبَهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ» (عنکبوت: ۴۳)؛ یعنی: «این‌ها مثال‌هایی است که ما برای مردم می‌زنیم، و جز دانایان آن را درک نمی‌کنند». در جای دیگری فرموده: «هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذِرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّ مَا هُوَ إِلَهُ وَوَاحِدٌ وَلِيَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ» (ابراهیم: ۵۲)؛ یعنی: «این پیامی است برای مردم، تا بدان بیمناک شوند و بدانند که اوست خدای یکتا، و تا خردمندان پند گیرند». این آیه می‌گوید شاید عموم مردم به علت ترس و بیم، از آیات الهی تاثیر پذیرند، اما این تاثیرپذیری، ریشه در خردمندی و آگاهی ندارد؛ بلکه یک واکنش طبیعی مبتنی بر غریزه‌ی دفاع است که در برابر تهدیدی احتمالی، بروز می‌یابد. و اساساً تاثیرپذیری‌های آگاهانه و ناآگاهانه، نزد خداوند یکی نمی‌باشد: «قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ» (زمر: ۹)؛ یعنی: «بگو آیا آن‌هایی که می‌دانند با آن‌هایی که نمی‌دانند برابرند؟ تنها خردمندان پند می‌پذیرند».

خداوند متعال با این پرسشِ انکاری، تاکید می‌کند که تاثیرپذیری مبتنی بر آگاهی و ناآگاهی باهم برابر نیست؛ چون تاثیرپذیری مبتنی بر ناآگاهی، نشانه‌ی ترسی است که ممکن است لزوماً با محبت همراه نباشد؛ اما تاثیرپذیری مبتنی بر آگاهی، ترس همراه با محبت است که اصطلاحاً آن را «خشیت» می‌نامند؛ به همین خاطر خداوند فرموده: «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ» (فاطر: ۲۸)؛ یعنی: «از میان بندگان خدا، تنها دانشمندان از او خشیت (ترس همراه با محبت) دارند».

لازمه‌ی دانایی و خردمندی، توانایی در خواندن و تدبّر در آیات الهی است؛ همچنان که نخستین آیات نازل شده بر رسول‌الله(ص) امر به خواندن و تأمل در اوصاف خداوند متعال می‌نماید: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ» (علق: ۱-۵)؛ یعنی: «بخوان به نام پروردگارت که آفرید * همان که آدمی را از لخته‌خونی آفرید * بخوان، و پروردگارت تو ارجمندترین است * خدایی که به وسیله قلم آموزش داد * به آدمی آنچه را که نمی‌دانست آموزش داد». یکی از دعا‌های توصیه‌شده‌ی خداوند به پیامبر اکرم(ص) در قرآن کریم، طلب علم‌افزونی است: «وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا» (طه: ۱۱۴)؛ یعنی: «و بگو: ای پروردگار من، به علم من بیفزای». و ما نیز برای آنکه در زمره‌ی دانایان قرار بگیریم لازم است در این راستا، از هیچ دعا و تلاشی، دریغ نوزیم.